

KICHIK MAKTAB YOSHDAGI O‘QUVCHILARDA PSIXOLOGIK KO‘NIKMALARNI SHAKLLANTIRISH

Abilova Dilafruz Xusanboy qizi

*Namangan viloyati Yangi Namangan
tumani 59-umumta'lim maktabi psixologi*

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada kichik maktab yoshidagi o‘quvchilarda psixologik ko‘nikmalarni shakllantirishning ahamiyati, psixologik rivojlanish xususiyatlari hamda samarali pedagogik va psixologik yondashuvlar yoritiladi.

Kalit so‘zlar: psixologik ko‘nikma, kichik maktab yoshi, o‘quvchi, muloqot, motivatsiya, emotsional rivojlanish, tafakkur, moslashuv.

KIRISH

Kichik maktab yoshi bolaning psixik va ijtimoiy rivojlanishida muhim davrlardan biri hisoblanadi. Aynan shu bosqichda bolalarda ta’lim faoliyati, muloqot madaniyati va o‘zini boshqarish kabi muhim psixologik ko‘nikmalar shakllanadi. Psixologik ko‘nikmalar bolaning o‘z his-tuyg‘ularini anglash, boshqarish, atrofdagilar bilan to‘g‘ri munosabat o‘rnatish va muammoli vaziyatlarga moslasha olish qobiliyatini ifodalaydi. Maktabga moslashuv jarayonida o‘quvchilarda diqqatni jamlash, eshitish va topshiriqlarni bajarish ko‘nikmalarini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, emotsional barqarorlikni shakllantirish kichik yoshdagi o‘quvchilarning ruhiy salomatligini mustahkamlashga yordam beradi. Rag‘batlantirish va qo‘llab-quvvatlash bolaning o‘ziga bo‘lgan ishonchini oshiradi.

Muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirish ham muhim psixologik vazifalardan biridir. Guruhli o‘yinlar, suhbatlar va jamoaviy topshiriqlar bolalarda hamkorlik va hurmat hissini shakllantiradi. Psixologik jihatdan o‘yin faoliyati kichik maktab yoshidagi bolalar rivojlanishida asosiy vositalardan biri hisoblanadi. Didaktik o‘yinlar orqali bolalarda tafakkur, xotira va ijodkorlik rivojlanadi.

Mustaqil fikrlash va qaror qabul qilish ko‘nikmalarini shakllantirish ham bolaning shaxs sifatida rivojlanishida muhim rol o‘ynaydi. Oila va maktab hamkorligi psixologik ko‘nikmalarni rivojlantirishda katta ahamiyatga ega. Ota-onaning e’tibori va pedagoglarning to‘g‘ri yondashuvi bolaning ijtimoiy moslashuvini osonlashtiradi.

Maktab psixologi tomonidan tashkil etiladigan treninglar va rivojlantiruvchi mashg‘ulotlar o‘quvchilarning emotsional va ijtimoiy ko‘nikmalarini mustahkamlashga xizmat qiladi. Kichik maktab yoshidagi o‘quvchilarda psixologik ko‘nikmalarni shakllantirish barkamol shaxsni tarbiyalashning muhim omili bo‘lib, bu

jarayonda ta'lim, tarbiya va sog'lom psixologik muhit muhim ahamiyat kasb etadi. Bola insoniy munosabatlar tizimida ham alohida o'rin egallayotganini, ota-onasi, yaqinlari, atrof-dagilari unga yosh boladek emas, balki o'z vazifalari, majburiyatlari bor bo'lgan, o'z faoliyat natijasiga ko'ra hurmatga sazovor bo'lishi mumkin bo'lgan alohida shaxs sifatida munosabatda bo'ladilar. Buning natijasida bolaning o'z-o'zidan oilasi, sinfi va boshqa jamoalardagi o'z urnini anglay boshlaganini ko'rish mumkin. Bu davrda bolaning "Men shuni xohlayman? motividan "Men shuni bajarishim kerak" motivi ustunlik qila boshlaydi. Maktabda birinchi sinfga kelgan har bir o'quvchida psixik zo'riqish kuchayadi. Bu nafaqat uning jismoniy salomatligida, balki xatti-harakatida ham, ya'ni ma'lum darajada qo'rquvni kuchayishi, irodaviy faollikning susayishida namoyon bo'ladi.

Bu davrga kelib bola atrof-dagilar bilan o'zaro munosabatda ma'lum bir natijalarga erishgan, o'zi xoxlayotgan narsalarni hamda, o'z oilasida o'zi egallagan o'rnini aniq biladigan bo'ladi. Shuningdek, u o'zini-o'zi boshqarish malakasiga ega bo'ladi, vaziyat va holatga qarab ish yurita oladi. Bu yoshdagi bolalar xatga-harakatlari va motivlari ularning o'zlariga beradigan baholariga qarab "Men yaxshi bolaman" emas, balki bu xatti-harakatlar o'zgarar ko'z o'ngida qanday namoyon bo'lishiga qarab baholanishini tushuna boshlaydilar.

Tafakkurning rivojlanishini kichik maktab yoshidagi bola psixikasining sog'lomligida, uning bilish faolligida ko'rish mumkin. Bolaning qiziquvchanligi, asosan, atrof-olamni bilish, o'rganishga qaratilgan bo'ladi. Bola o'ynab turib, olam sirsinoatlari, sabab-hodisalari va bog'liqlaridan xabardor bo'lishga intiladi. Masalan, bola o'zi mustaqil ravishda qanday predmetlar suvda cho'kishi, qaysilari esa suzishni tadqiq qila oladi. Bola aqliy munosabatlarda faol bo'lsa, u bugunchalik ko'p savol beradi va bu savollar, asosan, xilma-xil bo'ladi, Bolani qor, yomgir qanday yo'lishi, quyosh kechasi qayerda bo'lishi, mashina qanday qilib yurishi, yerdan osmongacha bo'lgan masafani bilishi juda qiziqtiradi. Bu yoshdagi bolalar asosan o'zlari ko'rib turgan narsa haqida chuqurroq fikr yurita oladilar. Bu yoshdagi bolalar tafakkurining asosiy turi obrazli tafakkurdir.

6-10 yoshli bola mantiqiy fikrlay oladi, lekin, bu yosh asosan ko'rganlariga tayanib, ta'lim olishga senzitiv bo'lgan davr hisoblanadi. So'zsiz bugungi jamiyatimizda bolalarning aqliy rivojlanishi yangi bilimlarni tuzilish tipiga ham bog'liq bo'lib, ular ma'lum darajada shakllangan kattalar tomonidan tuziladi. Chunki, aqliy rivojlanish ijtimoiy omillar bilan belgilanadi-individ ijtimoiy munosabatlar bilan o'zgaradi. Bolaning maktabda muntazam ravishda o'qishga o'tishi uning atrof-hayotdagi narsa-hodisalarga nisbatan fikrini va munosabatlarini o'zgarishiga olib keladi. Kichik maktab yoshidash o'quvchilarning tafakkuri mantiqiy fikrlash, muloxaza yuritish, hukm va xulosa chiqarish, taqqoslash tahlil qilishning turli

usullarini qo‘llashdek o‘ziga xos xo‘susiyatlari bilan maktabgacha yoshdagi bolalar va o‘smirlardan farq qiladi. Ta‘lim jarayonida tafakkur operasiyalariga, mustaqil fikrlashga o‘rgatish kichik maktab yoshidagi o‘quvchilarni kamol toptirishning garovidir.

O‘quv faoliyati psixik funksiyalarni yuqori rivojlanganlik darajasini talab etadi. Bolaning dikkati, xotira va tasavvuri mustaqil tus ola boshlaydi. Lekin, odatdagi holat va vaziyatlarda bolaga o‘z psixik funksiyalarini yuqori darajada Tashqil etish hali birmuncha murakkabdir.

Ta‘lim jarayoni kichik maktab yoshidagi o‘quvchilarning ixtiyoriy, barqaror, mustahkam, kuchli, faol ongli diqqatni rivojlantirishga qulay shart-sharoit yaratadi. Bilim olish jarayonida mustaqil aqliy mexnat qilish, misol-masalalar yechish, mashqlar bajarish, takrorlash irodaviy zo‘r berish jarayonida ixtiyoriy, ongli diqqat tarkib topadi. Bu yoshdagi bolada ixtiyoriy diqqatni to‘plash, Tashqil qilish, uni taqsimlash, ongli ravishda boshqarish o‘quvi shakllana boshlaydi. Kichik maktab yoshidagi bola ma‘lum darajada o‘z faoliyatini o‘zi mustaqil rivojlantira oladi. U o‘z rejasini, u yoki bu ishni qanday ketma-ketlikda bajarishini so‘z bilan ifodalab bera oladi. Rejalashtirish so‘zsiz bolaning diqqatini Tashqil eta oladi va rivojlantiradi. Ularda ixtiyorsiz diqqat ustunlik qiladi. Kichik maktab yoshidagi bolalar so‘zsiz o‘z diqqatlarini aqliy masalalarga qarata oladilar, lekin bu juda katta irodaviy kuchni va yuqori motivasiyalarni tashkil etilishini talab qiladi.

Bolaning xayoli tevarak-atrof taassurotlari, tasviriy san‘at asarlarini yetarli darajada aks ettirishda vujudga keladi. Siymolar, shartli belgilar, tabiat manzaralari jamlanib, o‘quvchilarda xayol paydo bo‘ladi.

O‘quv faoliyati boladan berilgan o‘quv materiallarini esda saqlab qolishni talab etadi. o‘qituvchi o‘quvchisiga nimalarni eslab qolishi zarurligi haqida ko‘rsatmalar beradi. O‘quvchi nimani eslab solishi kerakligini takrorlaydi, uni tushunib olishga harakat qiladi. Lekin bu yoshda ixtiyorsiz xotira, shubhasiz, ustunlik qiladi. Bolanning xotirasida saqlab qolishini asosan uning ishga bo‘lgan qiziqishi belgilab beradi. O‘quv materialini tushunish, eslab qolishning asosiy sharti hisoblanadi.

Dars jarayonida o‘qituvchi turli vaziyatlarni tasavvur qilishni so‘raydi. Bu holat albatta, biron-bir yordamchi qurollar-predmetlar, maketlar, sxemalar bo‘lgan taqdirdagina o‘quvchi tasavvo‘rini rivojlantirishi mumkin. Aks holda bu yoshdagi bolalar mustaqil tasavvur harakatlar qilishga qiynaladilar.

Kichik maktab yoshidagi bolalarda axborot ta‘siriga nisbatan psixologik sezuvchanlik yuqori bo‘ladi. Shu sababli bu davrda ularga berilayotgan ma‘lumotlarning mazmuni, sifati va ta‘sir doirasiga alohida e‘tibor qaratish muhim hisoblanadi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari kattalarga, ayniqsa o‘qituvchiga katta ishonch bilan qaraydilar va uning fikrlarini to‘g‘ri deb qabul qiladilar. Shu bois

o'qituvchining nutqi, munosabati va axborotni yetkazish usuli bolaning psixologik rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi.

Bu yosh davrida bolalarda mustaqil fikrlash, maqsad qo'yish hamda kerakli ma'lumotlarni izlashga bo'lgan qiziqish shakllana boshlaydi. O'quv faoliyati orqali ularning tafakkuri, xotirasi va diqqat jarayonlari rivojlanadi. Kichik maktab yoshidagi bola aynan shu davrda bilim olishga bo'lgan ehtiyojni his etadi va o'zini haqiqiy o'quvchi sifatida tasavvur qila boshlaydi. Portfel, kitoblar, o'quv qurollari va maktab muhiti bolaning ichki motivatsiyasini shakllantiruvchi omillardan biri bo'lib xizmat qiladi.

Maktabga ilk qadam qo'ygan bolada dastlab o'qishga nisbatan qiziqish yuqori bo'ladi. Ammo vaqt o'tishi bilan u o'qish jarayoni muntazam aqliy mehnat talab qilishini anglay boshlaydi. Agar bolada aqliy mehnat ko'nikmalari yetarlicha shakllanmagan bo'lsa, unda darslarga nisbatan qiziqishning pasayishi, zerikish va o'ziga ishonchsizlik holatlari yuzaga kelishi mumkin. Shu sababli o'qituvchi bolani o'quv faoliyatiga bosqichma-bosqich moslashtirib borishi, rag'batlantirish va qo'llab-quvvatlash usullaridan samarali foydalanishi zarur.

Boshlang'ich ta'lim jarayonida o'quv faoliyatining asosiy tarkibiy qismlari — o'quv vaziyatlari, o'quv harakatlari, nazorat va baholash jarayonlari muhim o'rin tutadi. Bola o'z harakatlarini baholash va nazorat qilishni o'rgangan sari unda mustaqillik va mas'uliyat hissi shakllanadi. Bu esa uning shaxs sifatida rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, kichik maktab yoshida bola va kattalar o'rtasidagi munosabatlar ham yangi bosqichga o'tadi. O'qituvchi bolaning nafaqat bilim olishi, balki psixologik holati, tengdoshlari bilan munosabati va o'zini tutishiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Shu bois boshlang'ich sinf o'qituvchisi pedagogik mahorat bilan bir qatorda yuksak psixologik yondashuvga ham ega bo'lishi kerak.

Bugungi axborotlashgan jamiyatda internet, televizor va ijtimoiy tarmoqlarning bolalar ongiga ta'siri tobora ortib bormoqda. Turli axborot oqimlari bolaning ruhiyati va dunyoqarashiga bevosita ta'sir qilishi mumkin. Shu sababli bolalarda axborot madaniyatini shakllantirish, zararli ma'lumotlardan himoya qilish va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, kichik maktab yoshidagi bolalarning psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etish ularning sog'lom shaxs sifatida shakllanishida muhim omil hisoblanadi. Oila, maktab va jamiyatning hamkorlikdagi faoliyati bolalarning ma'naviy, axloqiy va intellektual rivojlanishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. I.A Karimov. Yuksak ma'naviyat yengilmas kuch. Toshkent. 2008 yil.

2. M.Voxidov. Bolalar psixologiyasi. Toshkent.1974 y.
3. V. Karimova. «Psixologiya» T.Sharq 2002 y.
- 4.Хамдамов, Х. (2022). МНОГОЗНАЧИТЕЛЬНОСТЬ ОБУЧЕНИЯ ВОЕННОЙ ПСИХОЛОГИИ В СИСТЕМЕ ВЫСШЕГО ВОЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, 2(5). извлечено от
- 5.Qodirova, M. (2022). O‘SMIRLAR TARBIYASINING QIYINCHILIK XUSUSIYATLARI VA ULARNING KELIB CHIQISH SABABLARI. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, 2(5). извлечено от <https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/5105>
6. Ziyo.net